

Een nieuwe manier van bijbellezen

Thema
Pieter Boonstra

Het meerderheidsrapport geeft het advies aan de generale synode om uit te spreken dat de visie dat naast mannen ook vrouwen in de kerkelijke ambten mogen dienen, als schriftuurlijk en gereformeerd kan worden bestempeld. Dit advies betekent een forse ommezwaai. Want tot nu toe is door ons als kerken telkens uitgesproken en geleerd dat vrouwen wel ten volle mogen functioneren in de gemeente, maar niet in het (regeer)ambt.

De vraag is: hoe komt deze ommezwaai tot stand? Wat is de redenering? En kan dit voluit schriftuurlijk en gereformeerd genoemd worden?

Manier van bijbellezen

Voor een antwoord op deze vragen zoomen we in op de manier van bijbellezen die in het rapport wordt gepresenteerd. Deputaten geven aan dat Paulus in 1 Timoteüs 2:11-14 zegt dat 'vrouwen in de samenkomst van de gemeente geen onderricht mogen geven'. Zonder discussie is dit wat de tekst zegt (Paulus

zegt het zelfs met 'apostolisch gezag', p. 14). Maar volgens deputaten zullen we deze tekst zo moeten lezen dat 'zowel mannen als vrouwen in onze huidige westerse context op een gelijkwaardige manier betrokken mogen zijn bij de verspreiding van het evangelie in de kerk' (p. 23). Oftewel, we zullen deze tekst van Paulus zo moeten lezen dat wat er letterlijk staat, nu zo niet meer geldt. En waarom dat zo kan, dat maken deputaten duidelijk op pagina 17. Het lezen van de Bijbel wordt daar voorgesteld als bestaande uit drie grootheden, namelijk de tekst, de lezer en de context. En dat in tweevoud. Eerst is er sprake van een 'kleine driehoek', daarna van een 'grote driehoek'. En dan gaat het met name om de rol van de context, nummertje 1 en 2, respectievelijk de context waarin de tekst is ontstaan en de context waarin de tekst nu wordt gelezen. Volgens de meerderheid van de deputaten was het in de context van Paulus zo dat de verspreiding van het evangelie belemmerd zou worden door vrouwen in het ambt toe te staan. In de context waarin wij nu leven, wordt die verspreiding belemmerd wanneer vrouwen niet in het ambt mogen, aldus de deputaten. De overeenkomst in beide contexten is: de verspreiding van het evangelie. Het verschil in context is de vraag wat die verspreiding wel of niet belemmert. Gezien de overeenkomst in context van de verspreiding van het evangelie kan het verschil in context zodanig gehonoreerd worden dat de tekst zoals die door Paulus is opgetekend, nu een andere concretisering kan krijgen.

den, namelijk de tekst, de lezer en de context. En dat in tweevoud. Eerst is er sprake van een 'kleine driehoek', daarna van een 'grote driehoek'. En dan gaat het met name om de rol van de context, nummertje 1 en 2, respectievelijk de context waarin de tekst is ontstaan en de context waarin de tekst nu wordt gelezen. Volgens de meerderheid van de deputaten was het in de context van Paulus zo dat de verspreiding van het evangelie belemmerd zou worden door vrouwen in het ambt toe te staan. In de context waarin wij nu leven, wordt die verspreiding belemmerd wanneer vrouwen niet in het ambt mogen, aldus de deputaten. De overeenkomst in beide contexten is: de verspreiding van het evangelie. Het verschil in context is de vraag wat die verspreiding wel of niet belemmert. Gezien de overeenkomst in context van de verspreiding van het evangelie kan het verschil in context zodanig gehonoreerd worden dat de tekst zoals die door Paulus is opgetekend, nu een andere concretisering kan krijgen.

Horizonversmelting

De manier van bijbellezen die deputaten voorstaan, waarbij overeenkomsten en verschillen in de context centraal staan, heeft veel weg van de theorie die door Hans-Georg Gadamer, een filosoof in de vorige eeuw, is geïntroduceerd. Bekendheid met zijn opvattingen en vooral met de

kritiek die daarop gekomen is, kan ons helpen zien hoe riskant de weg is die deputaten ons in het rapport wijzen. Het gaat dan om de gedachte dat we bij het uitleggen van een tekst te maken hebben met de context van de tekst en met de context van de lezer; deze contexten worden door Gadamer 'horizon' genoemd. Een tekst begrijpen en toepassen is mogelijk omdat de twee 'horizonnen' met elkaar kunnen versmelten. Een tekst die in een heel andere tijd is ontstaan, heeft vandaag iets te zeggen als er sprake is van een 'horizonversmelting', dat is: wanneer de 'blikrichting' van de tekst en de 'blikrichting' van de huidige tijd elkaar raken.¹ Zo op het eerste gehoor klinkt deze theorie aannemelijk. En tot op zekere hoogte maakt ze ook zichtbaar hoe het komt dat een oude tekst in het heden toch iets kan zeggen. Wel kan deze theorie betekenen dat de tekst iets anders gaat zeggen dan hij oorspronkelijk gezegd heeft. En juist dat heeft meteen vragen opgeroepen. Vragen die we ook vandaag onder ogen moeten zien, willen we nadenken over de rol van de context bij het interpreteren van de bijbeltekst. Want kunnen we deze theorie zo overnemen? Mogen we zo de Bijbel lezen?

Carte blanche

Belangrijk is om ons te realiseren dat er op de visie van Gadamer fundamentele kritiek is uitgebracht. Kernpunt van deze kritiek is dat bij hem, door zijn gedachte van de horizonversmelting, de vraag of de tekst wel juist wordt geïnterpreteerd, naar de achtergrond verdwijnt. Immers, op de voorgrond staat het versmelten van de beide horizonnen. Maar dat betekent, aldus de kritiek, dat de objectiviteit van de tekst

verdwijnt; het is niet meer mogelijk om goede van slechte interpretatie te onderscheiden.² In ieder geval geeft de tekst zoals die geschreven staat, niet meer de doorslag. De doorslag geeft de versmelting van de context van de tekst en de context van de huidige tijd.

Wie bepaalt wat tot die context behoort en wat niet?

Maar deze context van de tekst is altijd een reconstructie van zoals jij, vanuit de kennis van nu, dént dat die context eruitgezien heeft en die reconstructie is dus altijd aanvechtbaar. Wie bepaalt of die reconstructie juist is of niet? Datzelfde geldt overigens ook voor de context van de huidige tijd. Wie bepaalt wat tot die context behoort en wat niet? Wie bepaalt wat de horizon van vandaag is? Ook hier gaat het altijd om

een reconstructie en die is altijd aanvechtbaar. Met andere woorden, omdat de interpretatie van de tekst bepaald wordt door de reconstructies van beide contexten, is het altijd de vraag of de interpretatie van de tekst wel juist is. In ieder geval is er geen mogelijkheid om de interpretatie te toetsen. De consequentie van dit alles is, dat de lezer in feite 'carte blanche' krijgt in zijn of haar interpretatie van de bijbeltekst.³ Simpel gezegd: je kunt de tekst alles laten zeggen wat je wilt, omdat de tekst zelf geen uitsluitel meer geeft...

Toegepast op het rapport

In het rapport geven deputaten een reconstructie van de context waarin Paulus schreef. Maar is het wel zo waarschijnlijk dat Paulus' onderwijs over m/v in grote lijnen aansloot bij wat in zijn tijd algemeen aanvaard was (p. 22)? Het feit dat Paulus zo uitvoerig aanwijzingen geeft, met name in 1 Korintiërs 11 en Efeziërs 5, doet eerder vermoeden dat de apostel dit onderwijs nodig vond omdat het voor de 'hoorders' niet vanzelfsprekend was. Wie bekend is in de literatuur hierover, weet dat er grote verschillen zijn in de manier waarop de Grieks-Romeinse context en plaatselijke situaties van die tijd geschetst worden.

Dezelfde vragen zijn te stellen bij de reconstructie van de huidige tijd die in het rapport gegeven wordt. Wanneer de horizon van onze tijd geschetst wordt als dat het huidige standpunt van de kerk om geen vrouwen toe te laten tot het ambt 'de voortgang van het Koninkrijk van God in de weg staat' (p. 23), kan de vraag gesteld worden of dit wel zo is. Immers, met evenveel recht kan namelijk het tegenovergestelde beweerd worden. Dat het gewillig luisteren naar de voorschriften van Paulus juist de voortgang van het koninkrijk van God bevordert. Immers, het laat zien waar het in het koninkrijk van God om gaat: gehoorzaamheid aan God, ook al strijdt dat met je verstand en je gevoel (vgl. zd. 48 HC). Met andere woorden, de reconstructies van de context van Paulus en de context van vandaag die het rapport geeft, zijn aanvechtbaar; er zijn ook andere reconstructies mogelijk.

De vraag is dan ook op basis waarvan we, als kerken, moeten aannemen dat dit juiste reconstructies zijn. Als die basis niet te geven is, maar er daarentegen vragen bij deze reconstructies te plaatsen zijn, dan hangt de interpretatie van de teksten in de lucht. Iemand anders kan met eenzelfde soort redenering tot een heel andere uitkomst komen.

Geen vast punt meer

De nieuwe manier van bijbellezen die in het rapport wordt voorgestaan, raakt

daarom dan ook niet alleen vragen over m/v in de kerk, maar heeft ook consequenties voor andere onderwerpen waarin we een groeiende kloof ervaren tussen het onderwijs van de Bijbel en opvattingen in onze samenleving. Deze nieuwe manier geeft de lezer 'mogelijkheden' in handen om welke tekst in de Bijbel dan ook buitenspel te zetten. Of het nu gaat om ongehuwd samenwonen, homohuwelijk, zelfgekozen levensbeëindiging, scheiden en hertrouwen. Het gericht zijn op de context van vroeger en van nu, en het bezig zijn met het versmelten van die beide contexten lijken zo als consequentie te hebben dat een beroep op de Bijbel niet meer doorslaggevend is. Het vaste punt, om zo te zeggen, ligt niet meer in datgene wat in de bijbeltekst geschreven staat. De vraag is alleen: waar ligt dat vaste punt dan wel? Op die vraag kan, wanneer we als kerken besluiten deze nieuwe manier van bijbellezen te volgen, geen antwoord gegeven worden. Dat vaste punt is namelijk weggefallen.

Beroep op de Bijbel niet meer doorslaggevend?

De 'oude' manier van bijbellezen

Dit alles staat tegenover de 'oude' manier van bijbellezen die sinds de Reformatie aangeduid wordt met 'sola Scriptura' (= 'de Schrift alleen'). De reformatoren hebben met dit 'sola' willen formuleren dat alleen de boeken van de Bijbel doorslaggevend zijn als het gaat om geloof en leven. 'Wij ontvangen al deze boeken, en deze alleen, als heilig en canoniek, om ons geloof daarnaar te richten, daarop te gronden en daarmee te bevestigen' (art. 5 NGB). Consequentie van dit 'sola Scriptura' is altijd geweest dat de tekst van de Bijbel de doorslag geeft; datgene wat er daadwerkelijk geschreven staat. Maar dit is iets anders dan 'biblicisme', alsof het gaat om het 'domweg' altijd letterlijk opvatten van wat er in de tekst staat. Integendeel, in de 'oude' manier van bijbellezen gestoeld op het 'sola Scriptura' is ook aandacht voor de context van de tekst; er is aandacht

voor de tijd waarin de tekst is ontstaan (omstandigheden, bijzondere situatie), de heilshistorische context waarin de tekst staat (is het een tekst uit het Oude of Nieuwe Testament? Is er sprake van vervulling in Christus?, vgl. art. 25 NGB), de literaire context van de tekst zelf (wat voor soort tekst is het? Gaat het om poëzie, geschiedschrijving, visioenen, profetie, gelijkenis?) en de context van de hele Bijbel (het zogenaamde 'Schrift met Schrift vergelijken'; een tekst kan niet in tegenspraak zijn met wat in de Schrift als geheel naar voren wordt gebracht). Het punt is echter dat deze aandacht voor de context in de 'oude' manier van bijbellezen nooit heeft betekend dat de context een aparte grootheid is met een eigen stem, eventueel tegenover de tekst. De aandacht voor de context is bedoeld om de stem van de tekst beter te doen begrijpen en tot zijn recht te laten komen.⁴

Hetzelfde geldt voor de context van vandaag. Deze wordt in de 'oude' manier van bijbellezen niet ontkend, maar heeft ook een dienende rol. De tijd waarin de tekst wordt gelezen, werpt altijd een bepaald licht op de tekst; op wat er wel staat en op wat er niet staat.⁵

Het 'sola Scriptura' waarop de 'oude' manier van bijbellezen is gebaseerd, houdt wel degelijk rekening met de context van de tekst en de context van de lezer. Punt is alleen dat we met het 'sola Scriptura' belijden dat de tekst zelf uitsluitel geeft. Het vaste punt is datgene wat geschreven staat en waarvan we belijden dat dat het Woord van God is dat alle tijden, plaatsen en contexten omspannt. Dit vaste punt behoedt ons voor eigenmachtige uitleg en willekeur.

Oud en nieuw: dubbele criteria

Ten slotte nog een laatste opmerking. In het rapport van de meerderheid van de deputaten lijken de 'oude' en nieuwe manier ook willekeurig door elkaar heen te lopen. Vanaf pagina 25 spreekt het rapport namelijk over de 'Ambtsopvatting'. Echter, opvallend is dat waar het gaat om de fundering van de gedachte dat een mens in de gemeente 'Christus representeert',

In het onderstaande geef ik een voorbeeld van een soortgelijke redenering waartegen niets is in te brengen omdat er geen vast punt is van waaruit dat gedaan kan worden.

In 2 Korintiërs 6:14 klinkt het voorschrift om 'niet in een en hetzelfde span te lopen met ongelovigen'. Een duidelijk voorschrift dat Paulus ook verder uitwerkt en onderbouwt. In ieder geval is op basis van dit voorschrift in de kerk altijd gezegd dat de Here niet wil dat je trouwt met een ongelovige. Maar met behulp van de nieuwe manier van bijbellezen kun je deze tekst ook iets anders laten zeggen. Laten we zien. Paulus geeft dit voorschrift in de context van mensen die vanuit het heidendom tot geloof gekomen zijn. Binnen deze context is het aannemelijk dat Paulus opdraagt om nu niet een intieme verbinding aan te gaan met een ongelovige. De kans om terug te vallen in het heidendom is dan namelijk heel groot. [context van toen] De voortgang van het evangelie zou daardoor gestuit worden. De context van vandaag is echter heel anders. Sowieso zijn wij niet omgeven door heidendom met tempeldienst en afgodsbeelden. Maar ook geldt, wanneer we opgegroeid zijn in een van de GkV-kerken, dat we van jongs af aan zijn grootgebracht in het christelijke geloof. Onze achtergrond is niet het heidendom, maar het christendom! Dus terugval in het heidendom is bij ons niet aan de orde. [context van vandaag] Integendeel, het heidendom – mensen die leven zonder kennis van God – is in onze tijd eerder een uitdaging. De conclusie kan zijn dat het voorschrift van Paulus om geen ongelijk span te vormen met een ongelovige, onlosmakelijk verbonden is met de culturele situatie van zijn tijd. In het licht van de voortgang van het evangelie [versmelten van de contexten] kan gesteld worden dat het in onze tijd juist dienstig kan zijn om te trouwen met een ongelovige. Dit biedt immers kansen om iemand te winnen voor Christus!

het rapport terug lijkt te grijpen op de 'oude' manier van bijbellezen. Het ambt is geen menselijke, maar een goddelijke instelling, zo klinkt het in het rapport (p. 25). Deze instelling gaat terug op voorschriften van met name Paulus. Hij draagt bijvoorbeeld Titus op om 'in elke stad oudsten aan te stellen' (Tit. 1:5). Echter, wanneer dit voorschrift volgens de nieuwe manier van bijbellezen gelezen wordt, vervalt elke grond om in de gemeente ambtsdragers aan te stellen, zijnde een voorschrift van Paulus voor alle tijden. Want de gedachte dat iemand 'Christus representeert' op basis van een roeping of aanstelling, past niet meer in onze tijd. Het gaat vandaag toch meer om competentie, charisma en natuurlijk leiderschap? Waarom mag niet iedereen in de gemeente namens Christus optreden en het Woord van God verkondigen? Er moeten leiders zijn, dat is de overeenkomst met de context van toen en vandaag. Maar werden leiders toentertijd geroepen en aangesteld, in onze context is het zo dat natuurlijke leiders vanzelf komen bovendien; daar hebben we geen ambt voor nodig. Oftewel, het rapport lijkt dubbele criteria te introduceren. Aan de ene kant, als het gaat om uitspraken en voorschriften ten aanzien van het optreden van de vrouw in de samenkomst, wordt de Bijbel op de nieuwe manier gelezen. Wanneer het gaat om de voorschriften op basis waarvan de reformatoren tegenover de wederdopers hebben vastgehouden aan de ambtsgedachte, lijkt het rapport zich weer te baseren op de 'oude' manier van bijbellezen. Maar is hier dan geen sprake van willekeur? Immers, er is geen enkele grond om in het ene geval wél en in het andere geval níet de Bijbel op de nieuwe manier te lezen. Wanneer de meerderheid van de deputaten in het rapport lijkt te kiezen voor een nieuwe manier van bijbellezen, zoals hierboven beschreven, en daarmee de weg vrijgemaakt wordt om de teksten van Paulus anders te lezen dan er geschreven staat, dan lijkt ze

hiermee elke fundering onder de kerkelijke ambten te ondermijnen. Immers, hoe kunnen vrouwen toegelaten worden tot de ambten, wanneer volgens de nieuwe manier van bijbellezen voor die ambten zelf geen concrete voorschriften meer hoeven te bestaan? Met andere woorden, niet alleen in het toepassen van de nieuwe manier van bijbellezen lijkt willekeur een rol te gaan spelen (waarom gekozen voor

deze reconstructie van de context van toen en van vandaag?), maar ook in de keuze voor het gebruiken van de 'oude' of nieuwe manier (waarom bij teksten over het ambt de 'oude' manier en teksten over de vrouw de nieuwe manier gebruiken?).

Standpunt innemen

Meer nog dan de vraag of het toegestaan is dat vrouwen, naast mannen, in het kerkelijke ambt mogen dienen, komt de vraag op ons af: mogen we de Bijbel lezen op de manier zoals lijkt te worden voorgestaan in het meerderheidsrapport? Wellicht is deze nieuwe manier van bijbellezen wat ondoordacht en overenthousiast geïntroduceerd, zonder ook de consequenties

te overzien. In ieder geval is het nodig dat we als kerken een standpunt innemen over deze nieuwe manier van bijbellezen. Want mijns inziens dreigt die ons op gespannen voet te brengen met het belijden in artikel 7 NGB en met het woord van 2 Petrus 1:20. En als kerken wordt ons dan de mogelijkheid ontnomen om elkaar te binden aan het Woord van God, zoals dat geschreven staat.

Noten:

- 1 Zie: Hans-Georg Gadamer, *Hermeneutiek I. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen, 1990, p. 307v.
- 2 Zie: H.W. de Knijff, *Sleutel en slot. Beknopte geschiedenis van de bijbelse hermeneutiek*, Kampen, 1985, p. 114; P. Ricoeur, *Hermeneutics and the human sciences. Essays on language, action and interpretation*, Cambridge/New York, 1981, p. 60 en 131; Werner Jeanrond, *Theological Hermeneutics. Development and Significance*, London, 2002, p. 68v; Jos de Mul, *De tragedie van de eendigheid. Diltheys hermeneutiek van het leven*, Kampen, 1993, p. 428.
- 3 Zie voor de term 'carte blanche': K. Veling, *Geen eigenmachtige uitlegging. Moderne hermeneutiek en de omgang met de bijbel*, Barneveld, 1988, p. 15.
- 4 Als voorbeeld kan hier verwezen worden naar 1 Kor. 11:5-6. Hier geeft de tekst zelf aan dat dit voorschrift gezien moet worden in de context van die tijd. Daar is de redenering van Paulus, wat betreft dit voorschrift, op gestoeld: wanneer het zó ligt, dán moet de vrouw haar hoofd bedekken.
- 5 Hier kan verwezen worden naar de teksten uit het Nieuwe Testament die refereren aan de slavernij. In een context zonder slavernij is met name duidelijk geworden dat deze teksten nergens een apostolisch voorschrift bevatten dat oproept tot slavernij of slavernij als iets goeds verdedigt.

Is hier dan geen sprake van willekeur?